

AZ ÚJ VILÁGREND EURÓPAI PERSPEKTÍVÁJA

A N T A L L E V E N T E

A nyugati hegemonia és a „szabályokon alapuló világrend” korszaka lezárult, ám a korábbi rend sem tér már vissza. Az államok ma egy átalakuló világban keresik a helyüket, ahol a játékszabályok is változnak. A mai konfliktusok azt jelzik, hogy a világot mozgató erők nem szabályokra, hanem az erőre épülnek. Azon illúziók összeomlásának vagyunk tanúi, amelyek szerint a liberális értékek önmagukban képesek fenntartani a nemzetközi rendet. A nemzetközi tér nem az egyenlő felek világa, hanem egy hierarchikus rendszer, ahol az államok lehetőségeit az erőforrásaik és az alkalmazkodóképességük határozza meg. A konfliktus itt természetes jelenség, mivel a nagyhatalmi verseny és a regionális feszültségek együtt formálják a világot. Mindezek a folyamatok egy olyan hatalmi szerkezet felé mutatnak, amelynek megértéséhez új fogalmi keretre van szükség.

ASZIMMETRIKUS MULTIPOLARITÁS

A jelenlegi világrend legpontosabban az *aszimmetrikus multipolaritás* fogalmával írható le: olyan rendszerként, amelyben a mozgásteret nem normák, hanem az erőforrások és az alkalmazkodóképesség határozza meg. Turbulens, konfliktusokkal terhelt korszakunk nem átmenet: ez már az elkövetkezendő évtizedek atmoszférája. Az államközi kapcsolatokban a nagyhatalmi verseny visszatérésének vagyunk tanúi.

A jelenlegi világrend nem írható le sem a hidegháborús bipoláris modell, sem az 1990 utáni unipoláris világrend fogalmaival. A globális struktúra formálisan multipoláris, hiszen több hatalmi centrum létezik, amelyek képességei, eszköztárai, ereje és befolyása jelentősen eltérnek egymástól. A hatalom több dimenzió mentén ragadható meg (gazdasági, technológiai, katonai és demográfiai tényezők formájában, nem kimerítő jelleggel, inkább elemzési támpontként), amelyek nem fedik le egymást. Ez olyan nemzetközi rendszert eredményez, amelyben több globális és regionális hatalom van jelen, miközben képességeik és befolyásuk jelentősen differenciáltak. A rendszer így nem kiegyensúlyozott multipolaritásként, hanem aszimmetrikus hatalmi szerkezetként működik. Egyes szereplők bizonyos dimenziókban dominánsak, más területeken viszont sérülékenyek. Ebben ragadható meg leginkább, miként érvényesülnek a gyakorlatban az egyenlőtlen viszonyok.

A gazdasági aspektus például világosan mutatja, hogy a kiegyensúlyozatlanság az integráció és a sérülékenység viszonyában jelenik meg. A globális gazdaság mély összekapcsoltsága önmagában nem kiegyenlítő tényező, mert az ellátási láncokban, pénzügyi rendszerekben és kereskedelmi csomópontokban elfoglalt pozíciók eltérő mértékű függőséget és befolyást generálnak. A függések egyenetlen szerkezete sebezhetőségeket termel, amelyek válsághelyzetben

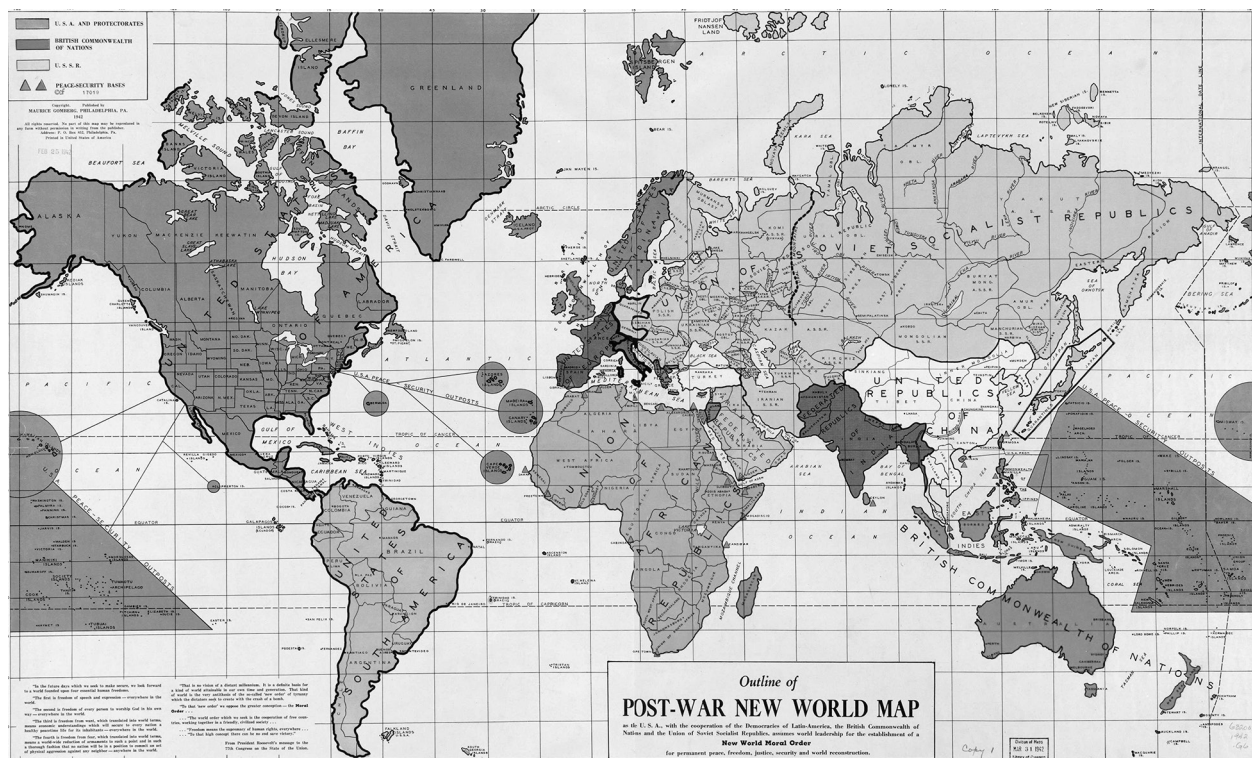

Aki kapja, marja –

A világ felosztásának ábrázolása a 19. század végi „új imperializmus” korában (Wikimedia Commons)

politikai nyomásgyakorlás eszközévé válhatnak. Ezt mélyítik tovább a technológiai egyenlőtlenségek, ahol a kontroll és a függés viszonya válik meghatározóvá. A saját ökoszisztémával rendelkező államok strukturális előnyt élveznek, míg azok, akik külső platformokra (alkalmazásokra, technológiákra) támaszkodnak, mozgástere – különösen válsághelyzetben – jelentősen beszűkül. A technológiai pozíció tehát fokozatosan túllép a gazdasági kereteken, és mindinkább szuverenitási kérdéssé alakul. A digitális platformok és a közösségi média eszközeivel ugyanis a belpolitikai folyamatokat formálhatják, ami végső soron a külpolitikai döntésekre is kihat.

Katonai értelemben az aszimmetrikus viszonyrendszer alapját a globális és regionális katonai jelenlét és beavatkozóképesség közötti különbség adja. A világszintű jelenlétre képes hatalmak nem pusztán nagyobb erőforrásokkal

Amerikai álom –
A II. világháború utáni
új világ elképzelése
az Egyesült Államokban
a hidegháború korai
szakaszában
(X)

rendelkeznek, hanem eltérő léptékű stratégiai horizonttal is. Ezzel szemben a lokálisan koncentrált, saját térségükben jelentős elrettentő potenciállal bíró államok hatása térben korlátozott marad. A katonai erő ezért nem egységes rangsorolási logika szerint érvényesül: hatása térségenként változik, ami eltérő biztonsági viszonyokat eredményez. A globális jelenlét nem csupán nagyobb haderőlétszámot vagy több eszközt jelent, hanem folyamatos logisztikai láncokat, előretolt bázisokat és gyorsreagálású erőket is, amelyek lehetővé teszik a beavatkozást akár több kontinensen egyidejűleg. Ezzel a képességgel rendelkezik például az Egyesült Államok, amelynek flottái tartósan jelen vannak különböző térségekben, és rövid időn belül képesek erőt átcsoportosítani. Ezzel szemben egy regionális hatalom, mint Irán, saját környezetében jelentős katonai nyomást tud gyakorolni, például a Hormuzi-szoros térségében, globális szinten azonban nem képes hasonló jelenlétre. Ez a különbség azt eredményezi, hogy ugyanaz az állam egy adott régióban meghatározó biztonsági szereplő lehet, míg más térségekben korlátozott a hatása. A katonai erő tehát nem abszolút, hanem erősen kontextusfüggő: ami az egyik térségben dominanciát jelent, az máshol csak korlátozott jelentőséggel bír. Ez a térbeli eltérés alapvetően formálja az államok biztonsági gondolkodását is, hiszen eltérő stratégiát követ egy globális jelenlétre képes hatalom és egy regionális elrettentésre építő szereplő. Ezt jól szemlélteti a koszovói háború, amelyben az Egyesült Államok és szövetségesei globális katonai képességeik révén döntő fölényt tudtak kialakítani, miközben Szerbia katonai ereje regionális keretek között maradt. A konfliktus rámutat arra, hogy a regionális katonai erő képes lehet a helyi ellenállás fenntartására, de nem ellensúlyozza a globális beavatkozó képességgel rendelkező hatalom stratégiai fölényét. Ugyanakkor a globális katonai fölény sem jelent automatikus sikert. Az afganisztáni háború például azt mutatja, hogy lokális, aszimmetrikus konfliktusokban a helyi viszonyok és politikai feltételek még a legerősebb katonai hatalom érvényesülését is korlátozhatják. A katonai erő érvényesülése tehát nem pusztán képesség kérdése, hanem a térbeli, politikai és az adott konfliktussal kapcsolatos kontextustól függően alakul.

A földrajzi dimenzió adja a különbségek térbeli keretét. A stratégiai mélységgel és többirányú kapcsolatokkal rendelkező hatalmak szélesebb mozgástérrel rendelkeznek, míg az ütközőzónákban elhelyezkedő államok jobban érzik

a fenyegetéseket a saját térségükben, s emiatt gyorsan kell dönteniük és cselekedniük. Ami az egyik szereplő számára periféria, a másik számára létfontosságú térség lehet. Ez a földrajzi aszimmetria márpedig a biztonsági dilemma egyik legmélyebb forrásává válik, mivel eltérő biztonsági prioritásokat generál. Ezeket a különbségeket helyezi időbeli keretbe a demográfia nézőpontja. Az eltérő népességszerkezetek különböző stratégiai időtávokat hoznak létre: a növekvő és fiatal társadalmak expanzív kényszerekkel, míg az öregedő, stagnáló népességű államok fenntarthatósági és stabilitási kihívásokkal szembesülnek. A demográfiai pályák közvetlenül befolyásolják a gazdasági teljesítményt és a belső stabilitást.

Az intézményi szint a többszintű aszimmetriák szabályozásának és szervezésének kerete. A formális jogosítványok és a tényleges kényszerítő képesség közötti eltérés abból fakad, hogy a nemzetközi intézményrendszer a korábbi hatalmi viszonyokat tükrözi, miközben az erőforrás-eloszlás már átalakult. Mivel az intézmények nem képesek teljes mértékben követni a hatalmi különbségek változását, a kollektív cselekvés hatékonysága csökken, és bizalmi feszültségek alakulnak ki. Ez a jelenség a gyakorlatban is jól megfigyelhető. A nemzetközi szervezetek gyakran egy korábbi korszak erőviszonyait rögzítik, így csak korlátozottan tükrözik az aktuális hatalmi átrendeződést. Jó példa erre az ENSZ Biztonsági Tanács, amelynek döntéshozatali struktúrája továbbra is a II. világháború utáni rend lenyomata, miközben azóta új hatalmi központok jelentek meg. Az ebből fakadó feszültség nemcsak az együttműködés hatékonyságát gyengíti, hanem fokozza az államok közötti bizalmatlanságot is. Ennek következtében felértékelődnek a kétoldalú kapcsolatok, amelyek közvetlenebbül tükrözik a felek közötti erőviszonyokat, és gyorsabb, rugalmasabb együttműködést tesznek lehetővé. Jól látható ez az Egyesült Államok és Kína közötti stratégiai versenyben, amely nagyrészt kétoldalú keretek között zajlik, megkerülve a multilaterális intézmények korlátait. A kétoldalú kapcsolatok erősödése ugyanakkor nem váltja ki az intézményi együttműködést, inkább annak korlátaira adott gyakorlati válaszként jelenik meg. Mindezek mellett a mai hatalmi valóság továbbra is az erőre épül, ezért az intézmények csupán díszletekként működnek ott, ahol tényleges kényszerítő erőre lenne szükség. A jelenlegi korszak tehát nem átmeneti zavar, hanem strukturális korrekció.

korunk
**a strukturális
korrekció ideje**

EURÓPA STRATÉGIAI HELYZETE ÉS FÜGGŐSÉGEI

Politikusok generációi nőttek föl úgy, hogy az európai integráció az Egyesült Államok katonai jelenlétére és elrettentő kapacitására épült. A transzatlanti biztonsági architektúra stabil keretet biztosított ahhoz, hogy az európai államok a geopolitikai versengés kemény területeit – különösen a katonai fejlesztéseket és védelmi képességeik fenntartását – részben az Egyesült Államokra támaszkodva kezeljék, miközben gazdasági és jogi integrációjukat mélyítették.

A hidegháború végét követően az európai kollektív védelem, a NATO keretében, az amerikai katonai erőfölényre támaszkodott. Az amerikai jelenlét nem csupán elrettentő funkciót töltött be, hanem csökkentette az európai államok közötti bizalmatlanságot is, ezáltal elősegítve az integráció mélyülését.

Az amerikai nagystratégia 2025-re intézményesítette az indo–csendes-óceáni térség elsődlegességét. Az Egyesült Államok globális stratégiájában Kína vált elsődleges kihívóvá, ami az amerikai stratégiai fókusz fokozatos áthelyeződését eredményezi. A nemzetközi rendszer a 21. század első negyedére kilépett az amerikai hegemonia korszakából. Az Amerikai Egyesült Államok ezzel befejezte a liberális világrend patronálását. Kijelenthető, hogy az USA már nem rendszerfenntartó, hanem szelektív szereplő. Ennek következtében Európa relatív stratégiai súlya csökken az amerikai prioritási hierarchiában. Itt nem a teljes kivonulás a meghatározó fejlemény, hanem az elköteleződés feltételeességének erősödése és a biztonsági garanciák kiszámíthatóságának gyengülése.

AZ EURÓPAI UNIÓ KORLÁTAI ÉS BIZALMI VÁLSÁGA

A világ, amelyhez a rendszerváltás után Magyarország csatlakozni kívánt, mára jelentősen megváltozott. Az a nemzetközi rend, amely a „történelem végének” illúziójára épült, mára újra a hatalmi politikáról, az erőegyensúlyról és a biztonsági dilemmák kemény valóságáról szól.

Az Európai Uniónak vannak ambíciói, de nélküli az ahhoz szükséges erőforrásokat. A feszültség, ami itt szunnyad, hitelességi deficitet hoz létre. Amennyiben a geopolitikai ambíciók nincsenek összhangban a tényleges képességekkel, az aláássa az unió szavahihetőségét, és gyengíti erejét. Ha a külvilág azt érzékeli, hogy az EU nem képes gyorsan és egységesen fellépni, növekszik a külső nyomásgyakorlás kockázata. A strukturális korlátok gyakorlati megjelenése jól látható a kritikus infrastruktúrák elleni támadások kezelésében. A 2022-es Északi Áramlat elleni támadás gyakorlati próbaköve volt az európai és a transzatlanti biztonsági struktúrák működőképességének. Egy uniós és NATO-tagállam számára kulcsfontosságú energiainfrastruktúra sérült meg, mégsem született egységes uniós vagy NATO-szintű retorzió. A döntések tagállami szinten maradtak, s nem követte őket látható, összehangolt stratégiai fellépés. A jelenség nem egyedi. A Balticconnector finn–észti gázvezeték 2023-as sérülése kapcsán a vizsgálatok felvetették a külső behatás lehetőségét, ugyanakkor nem született egyértelmű válasz arra, hogy pontosan mi történt. Ez a bizonytalanság nem kivétel, hanem a működés része.

Ha az EU valóban egységes hatalmi szereplőként működne, egy ilyen támadás után közös vizsgálat indulna, gyors és egyértelmű politikai kijelölés történne arról, hogy kit tartanak felelősnek, és ezt követné legalább korlátozott, de összehangolt válaszlépések sora. A hangsúly nem pusztán a károk kezelésére helyeződne, hanem arra is, hogy egy ilyen precedensnek legyen érzékelhető következménye. A tényleges reakció ennek az ellenkezőjét mutatta. Az incidens nem vált közös európai ügygé, hanem nemzeti szinten maradt. Ez nem egyszerű koordinációs hiányosság volt, hanem annak jele, hogy az

az unió nem működik
egységes stratégiai
szereplőként

unió nem működik egységes stratégiai szereplőként, ebből következően nem is képes hiteles elrettentést felmutatni. A nagyhatalmak ennek megfelelően nem is számolnak vele önálló hatalmi tényezőként. Ezzel párhuzamosan – minden belső feszültség és gazdasági nyomás ellenére – az Európai Unió közös hitelfelvétellel támogatja Ukrajna háborús erőfeszítéseit, a költségek egy részét a tagállamokra terhelve. Több tagállam számára ez nemcsak pénzügyi, hanem közvetlen politikai kockázatot is jelent. Vagyis miközben saját gazdasági és társadalmi problémáik kezelése egyre nehezebb, az unió képes jelentős forrásokat mozgósítani egy nem tagország számára. Ez nem pusztán prioritásbéli kérdés, hanem annak jele, hogy az unió döntéshozatala nem követi következetesen a tagállami érdekek elsődlegességének logikáját. Ez a kettősség az unió belső prioritásainak felborulását jelzi – a tagállami érdekek és belső stabilitási szempontok nem minden esetben élveznek elsőbbséget, miközben a külső szerepvállalás egyre ambiciózusabbá válik.

Az unió ott képes közös fellépésre, ahol a politikai és gazdasági költségek szétteríthetők a tagállamok között. Ott viszont, ahol a döntések közvetlen kockázattal, felelősséggel vagy konfrontációval járnak, a közös cselekvés gyorsan felbomlik. Az Európai Unió így nem egységes hatalmi logika mentén működik, hanem párhuzamos, gyakran egymásnak is ellentmondó döntési minták szerint. Ez a működés nem átmeneti állapot, hanem az Európai Unió hatalmi természetéből fakad. Az unió azért sem lép fel egységes geopolitikai aktorként, mert a tagállami érdekek elsődlegessége ezt tartósan kizárja. Ennek következtében az Európai Unió nem a nemzetközi rendszer alakítója, hanem annak alkalmazkodó szereplője marad.

Az Európai Unió nem rendelkezik centralizált katonai és költségvetési szuverenitással, így geopolitikai cselekvőképessége korlátozott. Mindezen tények a tagállamokat arra sarkallják, hogy saját biztonsági képességeik meg erősítését tegyék prioritássá. A transzatlanti kapcsolatok tartós átalakulása

Világnézet –
Amerikai polgári
és katonai tisztviselők
a földgömb körül, 1924
(Library of Congress)

mellett a szuverenitás felértékelődése a biztonsági racionalitás következménye. A garanciák bizonytalanságának növekedése módosítja az európai államok biztonsági kalkulációit, így nem támaszkodhatnak kizárólag külső biztosítékokra. Felértékelődik az önségély logikája, amikor is az államok saját képességeikre és erőforrásaikra támaszkodnak biztonságuk fenntartása érdekében. Ami azonban korábban a külső védernyő mellett kezelhető volt, az a jelenlegi környezetben stratégiai kockázattá válik. Még egy észrevétel: az intézmények – köztük az EU – stabilitása addig fenntartható, amíg nem ütközik a tagállamok alapvető biztonsági számításaival. Márpedig a tagállamok döntéseit mindinkább szuverenitási megfontolások vezérlik, erősödik az a törekvés, hogy a stratégiai döntések nemzeti kézben maradjanak.

A leírt egyenlőtlenség nemcsak biztonsági, hanem gazdasági és infrastrukturális döntések szintjén is egyértelműen megjelenik. A nyugat-európai gazdasági központok és a közép-európai régió viszonya nem minden esetben kiegyensúlyozott. A térség gyakran elsősorban piacként és termelési bázisként jelenik meg, miközben a kisebb államok – köztük Magyarország – saját fejlesztési és stratégiai igényei korlátozott figyelmet kapnak. Ez nem pusztán elméleti felvetés, hanem több konkrét esetben is megfigyelhető tapasztalat. A Budapest–Belgrád-vasútvonal példája jól mutatja ezt a helyzetet. A projekt nem

» a stratégiai újrarendelés elkerülhetetlen

csupán közlekedési beruházás, hanem a nemzetközi tőkeáramlások és logisztikai kapcsolatok szempontjából is kulcsfontosságú. A külföldi működő tőke bevonása ilyen esetekben nem cél, hanem eszköz. Az infrastruktúra fejlesztése növeli az ország gazdasági súlyát és regionális szerepét. Egy ilyen kezdeményezés azonban nem illeszkedik a meglévő gazdasági érdekekhez, támogatása pedig bizonytalanná válhat, és ha a megvalósítás nemzeti erőforrásokra támaszkodva indul el, azok részéről ellenállásba ütközik, akik az integráció mélyítését hirdetik. Hasonló dinamika figyelhető meg a trieszti kikötő fejlesztésének kérdésében is. Egy ilyen beruházás – megfelelő összeköttetések mellett – hosszabb távon átrendezheti a közép-európai áruforgalom útvonalait. Mivel Trieszt föld-

rajzilag közelebb fekszik a régióhoz, mint több hagyományos nyugat-európai kikötő, fejlődése szükségszerűen forgalomvonó hatással járhat. Ez különösen Rotterdamt, Antwerpen–Brugge-öt, Hamburgot, Le Havre-t és Bremerhavent érintheti, amelyek jelenlegi dominanciája fejlett infrastruktúrájukon és történeti pozíciójukon alapul. A két példából is látható, hogy a kérdés túlmutat az egyes beruházások gazdasági megtérülésén. Az ilyen

projektek politikai mozgásteret, gazdasági súlyt, önállóbb döntési lehetőséget és hosszabb távon tőkefelhalmozási képességet teremtenek. Éppen ezért minden olyan kezdeményezés, amely a meglévő erőviszonyokat módosíthatja, szükségszerűen érdekérvényesítési ellenállásba ütközik.

Ez a dinamika az Európai Unió jövőjét is kérdésessé teszi. Az integráció ugyanis nem egyenrangú viszonyokra épül. A tagállamok közötti együttműködés gyakran aszimmetrikus érdekstruktúrák mentén szerveződik. Ebben az értelemben az integráció nem semleges tér. A tagállamok megerősödése addig élvez támogatást, amíg nem kérdőjelezi meg a már kialakult gazdasági központok pozícióját. A korábbi stratégiai irányok ezért már nem tarthatók fenn, az Európai Unió szerepének újrarendelése elkerülhetetlenné vált.

SZUVERENITÁS ÉS POSZT-EU STRATÉGIAI GONDOLKODÁS

Mindez az Európai Unió túlmutató gondolkodást tesz szükségessé, egy poszt-EU-horizontváltást. Az uniós tagság eszköz, amely nem szűkítheti le egy állam geopolitikai mozgásterét. Az EU stratégiai eszköz, nem történelmi végpont. A múlt tapasztalata fontos, de nem szolgálhat kizárólagos iránytűként a jelen kihívásaihoz. Az új évszázad új feladatokat állít elénk, amelyekre nem adhatók mechanikus, múltból átvett válaszok. A következő időszakban a hangsúlyt nagyobb mértékben a saját alkalmazkodóképességünk erősítésére kell helyezni, különösen regionális szinten. Ez a prioritások újrendezése. A helyi közösségek érdekei az ország stabilitásán keresztül érvényesülnek, az ország érdekei pedig megelőzik a szövetségi kereteket. Ebben a keretben a nemzeti érdek elsődlegessége nem értékvalasztás, hanem működési feltétel. A szövetségek eszközök, nem öncélok.

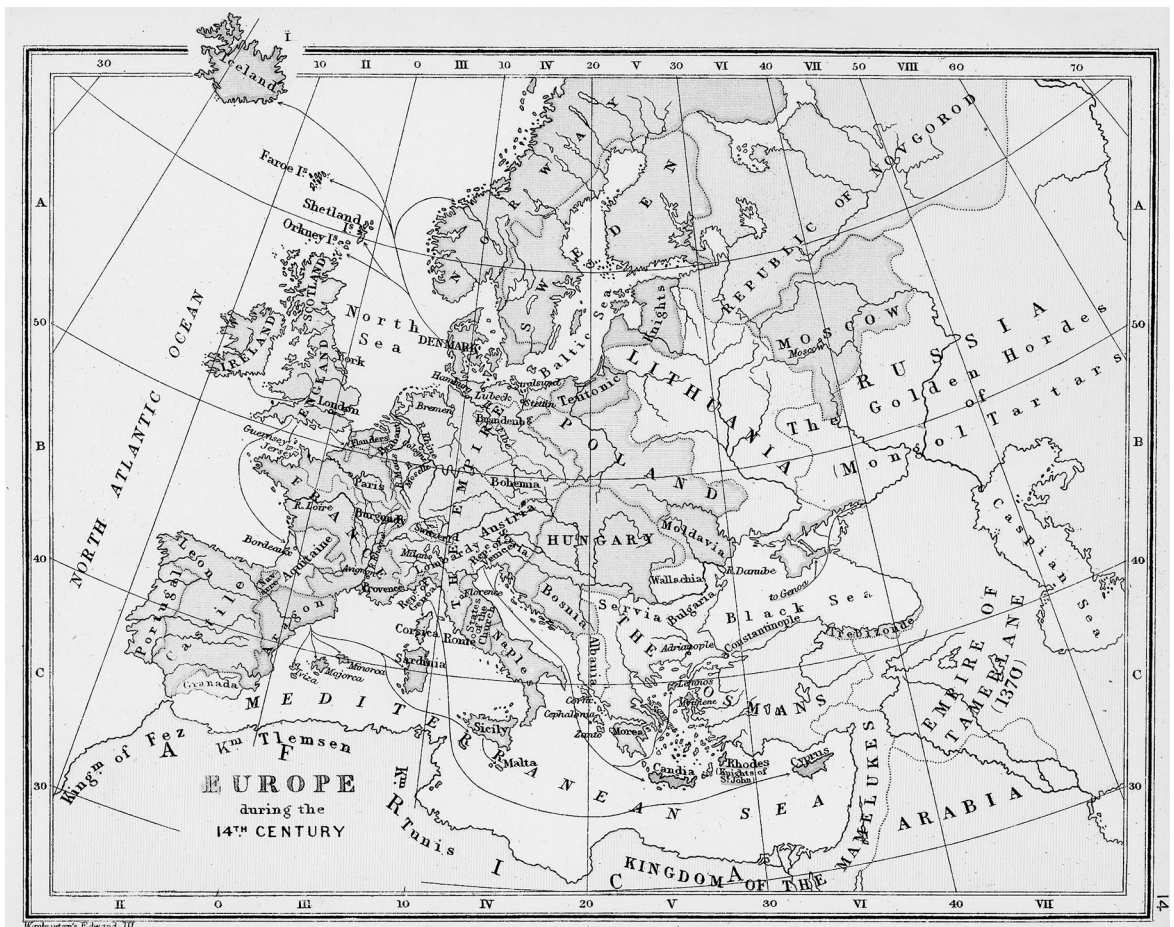
Ha egy integrációs struktúra kizárná más stratégiai irányok fenntartását, az szükségképpen korlátozná az állami mozgásteret. Az integráció előnye nem változatlan adottságok, hanem teljesítmény- és környezetfüggő tényezők, amelyek jelentősége a globális erőviszonyok alakulásától és az EU belső működőképességétől függ. A politikai irányultság, a gazdasági célok és a jövőről alkotott elképzelések közötti különbségek azonban egyre élesebbé válnak. Az integráció által kínált előnyök bizonyos körülmények között továbbra is jelentősek maradhatnak, különösen kisebb és nyitott gazdaságok esetében, ahol a piacméret, a befektetői bizalom és a szabályozási kiszámíthatóság önállóan nehezebben biztosítható. Ugyanakkor e tényezők értéke nem önmagában, hanem az alternatív politikai és gazdasági stratégiákhoz viszonyítva értelmezhető. Ezek az előnyök tehát nem univerzálisak, hanem feltételesek. A kialakuló különbségek már nem egyszerűen kezelhető nézeteltérések, hanem a működés alapjait érintő törésvonalak. Ebben a formában az Európai

Unió nem képes egységes stratégiai szereplőként fellépni, szerepét ezért újra kell gondolni.

A stratégiai döntések nemcsak következményekkel járnak, hanem felelősséget is rögzítenek: a döntéshozó nem hivatkozhat utólag a kényszerekre, ha maga szűkítette le a választási lehetőségeit. Jó példa erre az európai energiapolitika átalakulása az elmúlt években. Az orosz energiahordozókról való leválás nem pusztán gazdasági mérlegelés eredménye volt, hanem egyre inkább politikai-normatív döntéssé vált. Amikor azonban az alternatív források korlátozottá váltak, és az energiaárak tartósan megemelkedtek, a döntéshozók gyakran külső kényszerekre hivatkoztak. Holott a mozgástér szűkülése részben éppen abból következett, hogy korábban maguk mondtak le bizonyos opciókról. Ebben a tekintetben nem közömbös, hogy a szövetségeket eszközként vagy identitásként értelmezzük. Az első esetben az integráció mértéke és iránya a várható költségek és hasznok mérlegelésének tárgya marad. A másodikban azonban normatív kötöttséggé válik, olyan előfeltevéssé, amely nemcsak a döntéseket, hanem a választható lehetőségek körét is korlátozza.

A kérdés nem elvi, hanem gyakorlati: van-e szuverenitás, és van-e cselekvőképesség. Ebben a közegben a szuverenitás ma már nem pusztán jogi státusz. Azt jelenti, hogy egy állam képes külső kényszer nélkül dönteni, rendelkezik tartalék opciókkal, és válsághelyzetben nem szorul kizárólag mások jóindulatára. A stratégiai gondolkodás ezért nem állhat meg az alkalmazkodásnál, hanem a hosszú távú irány kijelöléséről szól. Ha egy ország tartósan egyetlen gazdasági vagy biztonsági központhoz köti magát, akkor minden változás – árnyökekedés, politikai feszültség, ellátási zavar – azonnal érezhetővé válik. Ilyen körülmények között az egyetlen irányba való tartós kötődés ára folyamatosan nő. Ez a szerkezeti váltás azonban nemcsak az államok stratégiai mozgásterét érinti, hanem a társadalmak gondolkodását és elvárásait is alapvetően átalakítja.

Régiók Európája –
Európa nagyobb régiói
1370 körül
(Texasi Egyetem /
The Public Schools
Historical Atlas [1905])

TÁRSADALMI ALKALMAZKODÁS ÉS REGIONÁLIS MOZGÁSTÉR

A jelenlegi átalakulás egyik legkevésbé tárgyalt, mégis meghatározó eleme, hogy a társadalmak jelentős része egy olyan világrend tapasztalatára épít, amely mára már nem írja le a valóságot. Az elmúlt évtizedek relatív stabilitása – különösen Európában – olyan elvárásokat alakított ki, amelyek nem állnak összhangban a tényleges folyamatokkal. A biztonság, a kiszámíthatóság és a folyamatos jóléti növekedés nem kivételes állapotként, hanem alapértelmezettként rögzült. Ez a percepció azonban mára stratégiai kockázattá vált. A társadalmak jelentős része továbbra is egy olyan világrend logikájában gondolkodik, amely már nem létezik. A konfliktusok visszatérését rendellenességeként értelmezik, nem pedig a nemzetközi rendszer természetes működéseként. Ez torzítja a politikai döntéshozatalt is, miután a vezetők egyszerre kénytelenek alkalmazkodni egy keményebb külpolitikai realitáshoz, miközben olyan társadalmi elvárásokkal szembesülnek, amelyek a stabilitás illúziójához kötődnek.

A probléma nem pusztán információhiány, hanem szemléleti kérdés. A modern nyilvánosság – különösen a digitális platformokon keresztül – nem a komplex összefüggések megértését, hanem a gyors értelmezési minták és leegyszerűsített narratívák dominanciáját erősíti. Ennek következtében a komplex értelmezés háttérbe szorul. Ez rövid távú gondolkodást kényszerít ki egy olyan korszakban, amely hosszú távú stratégiai alkalmazkodást igényelne. Ennek következménye, hogy a társadalmi támogatottság ingadozóvá válik, méghozzá éppen azokban a kérdésekben, amelyek tartós következetességet igényelnének: biztonságpolitika, energia, technológiai függőségek, gazdasági átrendeződés. A politikai rendszerek így kettős nyomás alá kerülnek, külső kényszerek és belső elvárások között kell egyensúlyozniuk.

Ebben a helyzetben a valódi törésvonal nem pusztán államok vagy blokkok között húzódik, hanem a realitáshoz alkalmazkodni képes, illetve egy korábbi, már nem létező világrendhez ragaszkodó társadalmak között. Ez a különbség különösen élesen jelenik meg azokban a nyugat-európai társadalmakban, ahol a múltbéli globális szerephez való ragaszkodás nemcsak politikai retorikában, hanem a stratégiai gondolkodásban is fennmaradt. Azok az országok lesznek képesek sikeresen navigálni az új korszakban, amelyek nemcsak intézményi és gazdasági, hanem társadalmi szinten is képesek újra-definiálni saját működésüket.

A társadalmi nyugalom és stabilitás tekintetében ez a kérdés megkerülhetetlen. A poszt-EU-horizontban gondolkodó államok sorsa nem csupán gazdasági, hanem társadalmi kérdés is. Azok az államok tudnak gyorsan és rugalmasan alkalmazkodni, amelyekben magas a társadalmi bizalom. Emellett ezek az államok jól képzett és elkötelezett szakemberekkel rendelkeznek, akik szervezetten, a közjó és a nemzet érdekeihez hűen végzik a munkájukat. Kiemelkedően fontos, hogy képesek gyors döntésekre, technológiai integrációra és rugalmas együttműködésekre. Az alacsony bizalmi szintű államok könnyen visszaeső pályára kerülnek. Ott, ahol a döntéseket több helyen próbálják meghozni, nem több szabadságot, hanem a munkamegosztás és az együttműködés széthullását kapják eredményül. Persze, a siker feltételei régióként eltérnek, ahol a múltban már működtek együtt a szereplők, a gazdaság sokoldalú, és fejlett a digitális infrastruktúra, ott a poszt-EU-korszak akár jelentős innovációs előrelépést is hozhat. Európa tehát nem egységes pályát követ ebben a prognózisban, hanem regionális alkalmazkodási modellek mentén szerveződik, amelyekben a helyi stratégiák és történelmi együttműködések kulcs szerepet kapnak.

Ez a láthatatlan társadalmi infrastruktúra – az egymásba vetett bizalom – képezi a rugalmasság és az innováció alapját, amely összekapcsolja a múltbéli együttműködési tapasztalatokat a jövőbeli alkalmazkodás képességével. Mi határozza meg, hogy egy ország képes-e alkalmazkodni a változásokhoz? A poszt-EU-államok jövője nem elsősorban gazdasági vagy jogi kérdés, hanem

» megnyíló
poszt-EU-horizont

társadalmi természetű. A legfontosabb tényező, amely eldöntheti, hogy egy állam vagy régió rugalmasan tud-e alkalmazkodni, vagy visszaeső spirálba kerül, az a bizalom. Ez nem morális kérdés, hanem működési erő. A bizalom egy láthatatlan infrastruktúra, amely meghatározza, mennyire képesek a közösségek együttműködni és koordinálni a tevékenységeiket. Az emberek egymásba vetett bizalma csökkenti az együttműködés nehézségeit, lehetővé teszi a gyors, informális koordinációt, és stabil alapot ad a közösségi működéshez. Az állampolgárok és az intézmények közötti bizalom pedig azt határozza meg, hogy krízishelyzetben mennyire fogadják el a központi döntéseket.

Ezért a bizalom nem csupán belső erőforrás, hanem a közösségi együttműködés alapja.

Mindez rendkívül fontos, mert egy generáció nőtt fel úgy, hogy az EU létezése magától értetődőnek tűnt. Ennek változása krízist idézhet elő, ezért elengedhetetlen, hogy a kérdést napirendre vegyük. Senki sem gondolhatja, hogy az EU örökké fennmarad. Ebben a bizonytalanságban a bizalom nem más, mint a koordináció képessége, a tájékozódás és eligazodás készsége, mégpedig sajátjaink és szomszédjaink között. Ez a képesség a poszt-EU-időszakban különösen fontossá válik, mert az integráció gyengülésével eltűnnek azok a külső stabilizáló keretek, amelyek korábban tompították a nemzeti rendszerek közötti különbségeket. Ezért kiemelt jelentőségű, hogy a régió képes legyen koordináltan együttműködni és stabil alapokat teremteni! A gyakran idealizált regionális szolidaritás önmagában nem elég. A poszt-EU-térben az együttműködés nem pusztán identitás kérdése, hanem az érdekeké, amelyek a gyakorlatban is alakítják a kapcsolatok dinamikáját. Ahhoz, hogy a régiók valóban rugalmas, alkalmazkodó rendszereket tudjanak kialakítani, három feltételnek kell teljesülnie. 1) Az első a kölcsönös gazdasági érdek. Ha az együttműködés nem termel kézzelfogható előnyöket (az ellátási láncokban, energiában vagy a munkaerőpiacon), akkor gyorsan elveszíti hatékonyságát. 2) A második a minimális bizalom a döntéshozók között; nem szükséges mély politikai integráció, de szükséges egy olyan alap, amely lehetővé teszi a kiszámítható döntéshozatalt és az ígéretek betartását. 3) A harmadik feltétel az infrastruktúra, mégpedig fizikai és digitális értelemben egyaránt. Kapcsolatok nélkül nincs együttműködés, csak párhuzamosan létező rendszerek.

Amennyiben a szereplők egymással versenyeznek a szűkülő erőforrásokért, a rendszer hanyatló pályára kerül: nő a bizalmatlanság, szétesik az együttműködés, és politikai instabilitás alakul ki. Ha viszont képesek működőképes együttműködések kialakítani, akár csak ideiglenes, pragmatikus alapon, akkor rugalmas, alkalmazkodó struktúrák jönnek létre, amelyek képesek túlélni a nagyobb integráció hiányát. A gazdasági és regionális elhelyezkedés mellett az együttműködési készség is kiemelkedő helyet kap. A bizalomra épülő társadalmi és intézményi működés konkrét gazdasági és stratégiai dimenziókban nyer valódi jelentőséget, különösen azokban az ágazatokban, amelyek a regionális együttműködés gerincét adják. Meghatározóvá válik az a kérdés, hogy egy adott állam – például Magyarország – miként képes földrajzi és infrastrukturális adottságait a bizalmon alapuló együttműködések révén tartós versenyelőnyé alakítani.

Magyarország helyzete nemcsak érzékeny, hanem stratégiaileg kulcsfontosságú is. Földrajzi helyzete lehetővé teszi, hogy a régió egyik meghatározó energetikai csomópontjává váljon. A gáz- és villamosenergia-hálózatok összekapcsolása, valamint a tárolókapacitások fejlesztése stabil alapot adhat a térségi együttműködésnek. Egy ilyen központ nemcsak ellátásbiztonsági kérdés, hanem gazdasági befolyást is jelent. Az energiaellátás feletti kontroll közvetlenül befolyásolja a régió ipari teljesítményét és versenyképességét. Ez a funkció szorosan összefügg a fizikai áruszállítási és ellátási útvonalak fejlődésével is. Az energia- és logisztikai infrastruktúra egymást erősítve alakítja ki azt a komplex hálózati pozíciót, amely a régióban betöltött gazdasági súlyt meghatározza. Aztán Magyarország reális eséllyel válhat Közép-Európa egyik meghatározó logisztikai központjává. Földrajzi elhelyezkedése révén természetes összekötő kapocs a keleti és nyugati gazdasági térségek között, különösen az új kereskedelmi útvonalak irányában. Az ellátási láncok átrendeződése felértékeli azokat az

országokat, amelyek gyors, megbízható és több irányba kapcsolódó szállítási infrastruktúrával rendelkeznek. Ebben a rendszerben Magyarország a nyugati piacok egyik legközvetlenebb kapcsolódási pontjává válhat, ami nemcsak tranzitszerepet jelent, hanem feldolgozóipari és szolgáltatási kapacitások koncentrációját is. Ugyanakkor ez a pozíció nem adott, további beruházásokat és célzott fejlesztéseket igényel, amelyek nélkül a potenciál kihasználatlan marad. A lehetőség felismerése már megtörtént, de érdemi eredményt csak következetes megvalósítással lehet elérni, ellenkező esetben mindez csupán terv marad, nem pedig működő regionális előny.

A lehetőségek kihasználása nem csupán gazdasági, hanem intézményi és politikai kérdés is. A hosszú távú siker feltétele a stabil, kiszámítható keretrendszer kialakítása, amely képes fenntartani és erősíteni ezt a pozíciót. A regionális együttműködés csak akkor válhat működőképpé, ha túlmutat a rövid távú politikai ciklusokon. Az ilyen jellegű fejlesztések – különösen az energetikai és logisztikai rendszerek – évtizedes léptékű tervezést és következetes végrehajtást igényelnek. Ez feltételezi a stratégiai irányok stabilitását és a minimális politikai konszenzust az alapvető célok mentén. A kiszámíthatóság nemcsak a belső, hanem a külső partnerek számára is kulcsfontosságú. Enélkül a regionális együttműködés nem tud tartós gazdasági és politikai súlyt felépíteni.

A térségi pozíció kiaknázása a stratégiai döntések és politikai kiszámíthatóság függvénye, ennek hiányában a folyamatok elakadhatnak vagy ellenkező irányba terelődhetnek. A politikai kiszolgáltatottság szintén erősítheti ezt a reg-

Magyar modell – A MOL-Csoport infrastruktúrája Közép-Európában (molgroup.info)

resszív dinamikát. Egy olyan térben, ahol a nagyobb integrációs keretek gyengülnek, a kisebbségi közösségek könnyen válhatnak belpolitikai eszközzé. Magyarországnak biztonságpolitikai szempontból számolnia kell azzal, hogy egyes külső, a térségben érdekelt államok a belső megosztottság fenntartásában lehetnek érdekelték, és a kisebbségi kérdéseket eszközként használhatják fel a politikai döntések befolyásolására vagy korlátozására. Ez továbbgyengítheti a közösségen belüli kohéziót és az együttműködés képességét, miközben a külső kapcsolatok kiszámíthatatlanná válnak, és a regionális stabilitás hosszú távon is sérülhet.

HOSSZÚ TÁVÚ STRATÉGIA

Magyarország számára a fenti kérdések nem pusztán geopolitikai alkalmazkodás dolgai, hanem hosszú távú civilizációs perspektívájuk van. Kárpát-medencei jelenlétünk nem ideiglenes állapot, hanem történeti keret: olyan adottság, amely nemcsak lehetőségeket, hanem felelősséget is jelent. Döntéseink következményei nem csupán a következő politikai ciklusokra vagy generációkra hatnak, hanem a későbbi nemzedékek mozgásterét és életfeltételeit is alakítják. Ebben az értelemben a stratégiai gondolkodás nem egyszerűen választás, hanem történeti kényszer, annak felismerése, hogy a jelen döntései hosszú távú pályákat rögzítenek. A stratégia ezért nem merülhet ki rövid távú alkalmazkodásban! A külpolitikai, gazdasági és biztonsági döntéseknek nemcsak a túlélést kell szolgálniuk, hanem a közösség tartós cselekvőképességének fenntartását is.

A különbség nem elméleti, a hosszú távon gondolkodó államok képesek több irányban kapcsolatokat építeni, függéseiket kezelni és válsághelyzetben alternatívákhoz nyúlni. Ezzel szemben azok, amelyek kizárólag rövid távú kényszerek mentén sodródnak, fokozatosan elveszítik döntési autonómiájukat, és egyre inkább mások döntéseinek következményeit kénytelenek viselni. A mozgáster nem egyszerre tűnik el, hanem lépésről lépésre szűkül – egészen addig, amíg a választás lehetősége illúzióvá válik. Ebben a keretben a *poszt-EU-perspektíva* mindenekelőtt gondolkodásmód kérdése. A tét az, hogy Magyarország képes-e úgy részt venni a meglévő struktúrákban, hogy közben megőrzi saját stratégiai irányválasztásának képességét. Ez a kapcsolati háló tudatos bővítését és kiegyensúlyozását jelenti.

Mindez azonban nem kizárólag Magyarország dilemmája. Az aszimmetrikus multipoláris világrendben minden állam hasonló kihívással szembesül: képes-e hosszú távon gondolkodni, vagy rövid távú kényszereknek engedve sodródik. A különbség a következményekben mutatkozik meg: az előbbi esetben a változó világrend nemcsak kockázatot, hanem lehetőséget is jelent, az utóbbiban viszont a változás mindig külső kényszerként jelenik meg. Az új világrendben az dönti el az államok helyzetét, hogy ki marad benne cselekvőképes. A mozgáster ott szűnik meg, ahol nincs hosszú távú gondolkodás. ■

**Kárpát-medencei
jelenlétünk
felelősséget jelent**